

Forfatter: Fibiger, Mathilde

Titel: Clara Raphael

Citation: Fibiger, Mathilde: "Clara Raphael", i Fibiger, Mathilde: *Clara Raphael*, udg. af Lise Busk-Jensen, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1994, s. 303.
Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-fibiger01-shoot-idm140403938308704/facsimile.pdf> (tilgået 18. april 2024)

Anvendt udgave: Clara Raphael

Noter

Der henvises flere steder til E. Mau: *Dansk Ordspøgs-Skat* (1871), forkortet: *Mau*. Salmene citeres efter *Den danske salmebog* (1958, fork. *Dds*), hvis stavemåder er fulgt.

Clara Raphael

- 9 *indføre disse Blade*: om Heibergs rolle ved udgivelsen af *Clara Raphael*, se efterskriften s. 258f. – *Crisis*: krise, se efterskriften s. 260. – *ind-advendt(e) Resignation*: afkald på verdslig lykke.
- 10 *bedaget*: ældre. – *Negation*: benægtelse, modsætning. – *Jomfruen af Orleans*: Jeanne d'Arc (1412-1431), fr. helgen og nationalhelinde. – *fornemmelig*: først og fremmest.
- 11 *erholdt fik*. – *Marie*: Jomfru Maria. – *Behudelsens Engel*: erkeengelen Gabriel der fortalte Maria om hendes forestående fødsel. – *høitidelige Ord*: Luk. 1,28. – *Valkyrie(s)*: nord. mytologisk kvindefigur, som Odin sendte til slagmarken for at hente de faldne helte til borgen Valhal, der var denne sagnkreds' paradisforestilling. – *Amors Seier*: Amor er kærlighedsguden i lat. mytologi; elskendes forening var den almindeligste udgang på den tids historier. – *Ideen*: det sande, evige og logiske indhold i ting og forestillinger, et af den gr. filosof Platons (427-347 f.Kr.) filosofiske begreber. – *Idealet altfor abstract (...) falder sammen med Ideen*: idealet er en konkret, virkelig udgave af en abstrakt tanke eller idé, som ikke i sig selv kan virkeliggøres. – *Trinitetslæren*: den kristne lære om den guddommelige treenighed af fæderen, sønnen og helligånden.
- 12 *Passionsblomst*: plante af slægten *Passiflora*, i hvis blomst man har ment at kunne se Kristus på korset med totrækronen og nagler (nitter). – *en Historie*: en spændende handling. – *Bejendelser af en skøn Sjæl*: citat fra Goethes roman *Wilhelm Meisters Læreaar* (1795-1796, da. 1801-1802), hvori et kapitel (6. bog) bærer denne overskrift; Heiberg vil hermed sige, at romanens interesse ligger på psykologiens snarere end handlingens niveau.
- 17 *N**: lokalitet i den danske provins, måske i nærheden af Maltrup

- Skov på Lolland, hvor Fibiger var huslærerinde, mens hun skrev bogen (Nielstrup?).
- 18 *Hverdagshistorierne*: Thomasine Gyllembourgs (1773-1856) anonyme, af hendes søn J.L. Heiberg publicerede fortællinger fik denne genrebetegnelse efter titlen på den bedst kendte: *En Hverdags-Historie* (1828). – *I Skole vilde jeg ikke*: før 1850 var det almindeligt, at middelklassefamiliers piger blev undervist i hjemmet.
 - 19 *21de Marts*: 15.000 borgere gik 21. marts 1848 til kongen, Frederik 7., med krav om regeringens afgang og på længere sigt enevældens afskaffelse til fordel for en liberalistisk styreform; resultatet blev grundloven af 5. juni 1849. – *Krigen*: mod Slesvig-Holsten og Preussen 1848-1850. – *Landsoldat(er)*: soldat udskrevet blandt bønderne; før indførelsen i 1849 af alm. værnepligt påhvilede krigstjenesten alene landbefolkningen. – *laroniske*: kortfattet. – *Conventiøsen*: det passende.
 - 20 *Complimenter*: høflig smiger. – *Raphael*: Raphael er navnet på en af de syv ærkeengle; med valget af et sådant efternavn synes Fibiger at give sin heltinde en – næsten parodisk – 'engleagtig' dimension, men Raphael var også et kendt borgerligt navn i samtiden, bl.a. hed en manufakturforretning på Strøget »Raphael & Comp.«.
 - 21 *Carl Bernhart(s)*: pseudonym for A.N. de Saint-Aubain (1798-1865), da forfatter til en række fortællinger fra den københavnske dagligdag; Heibergs fetter. – *conversere*: selskabelig samtale om emner af almen interesse. – *Herskabet*: den stedlige godsejerfamilie. – *Stamhverf(s)*: arving til et stamhus, dvs. et gods der udeelt arves af familiens ældste søn. – *Nedlidenhed*: en venlighed mod undergivne der samtidig markerer klasseforskellen.
 - 22 *Som man raaber i Skoven (...)*: ordsprog, jf. *Mau* 9806. – *Holbergs Søndagsløse*: hovedpersonen i Ludvig Holbergs komedie *Den Søndagsløse* (1731), hr. Vielgeschrey, føler sig overbebyrdet med arbejde uden nogensinde at udrette noget. – *orthodox*: i kirkelig forstand hørende til de præster, der holdt sig til reformationens og Luthers grundlæggende dogmer, i modsætning til fx rationalisterne der læste Bibelen som en moral lære, pietisterne der byggede på syndsbevidsthed og vækkelse, humanisterne der – som de samtidige teologer J.P. Mynster og H.L. Martensen – byggede på personlig tro (om Martensen, se n.t.s.48) og grundtvigianerne der byggede på det levende ord. Heiberg mener at kunne identificere denne præst som pastor C.L. Ehrenreich i Våbensted (i brev til Fibiger af 10.11. 1850), hvilket Mathilde dog selv afviser (i brev til søsteren, jf. Marg. Fibiger 1891, s. 78 og 56). – *affektet*: med et unaturligt, påtaget væsen; Poul M. Møller (1794-1838) skrev kort før sin død »Forberedelser til en

- Afhandling om Affektation» og en samling »Strøtanker om Affektation» (*Efterladte Skrifter* I-III, 1839-1843, bd. III s. 291-313).
- 23 *Amorer*: el. amoriner, små figurer efter kærlighedsguden Amor i lat. mytologi. – (*Møde*)*orabel*: sted hvorfra ubestridelige sandheder udgår. – *M**: kan være Maribo.
- 24 *Pluraliteten*: flertal. – *forskrevet (...)* *forskrive*: spil på ordets dobbeltbetydning: Clara har forskrevet sig, dvs. skrevet for meget, og samtidig har hun forskrevet sine medmennesker, dvs. overgiver dem til helvede. – *Heibergs Helved*: henrydning til J.L. Heibergs versdrama *En Stjæl efter Døden* fra *Nye Digte* (1841).
- 25 *læse fra Kirke*: læse udgangsbonnen.
- 26 *prosaisk*: dagligdags. – *Opdragelse*: Clara forfægter her den fr. pædagog J.-J. Rousseaus (1712-1778) dengang moderne teorier, at opdragelse skal foregå som barnets erfarings- og selvudvikling fremfor oplæring efter på forhånd givne normer.
- 27 *Skipper*: før jernbanens udbredelse foregik hovedparten af person- og godstransporten med skib. – *draperet*: beklædt. – *Manie* *Himmelfart*: måske en af de i perioden udbredte kopier af et af den ital. maler Raphaels (1483-1520) Madonna-billeder, hvor Maria ses i himlen (f.eks. »Jomfruens kronings» eller »Den sixtinske Madonna»); historien om Marias liv og opstandelse stammer ikke fra NT; den fortælles i de såkaldte apokryfe evangelier, dvs. tekster som kirken ikke anerkender som ægte, samt i senere tilkomne legender. – *de Danskes Vej til Roes og Magt*: citat fra Johannes Ewalds »Kong Christian stod ved høien Mast» (1779) str. 4, l. 1; egl.: »Du danskes Veie. – *M**'s *Skrifter*: formentlig Poul M. Møllers *Efterladte Skrifter*, som uetop var nyudgivet 1848-1850.
- 28 *At Fruentimmer meest (...)*: en af Poul M. Møllers »Strøtanker» fra perioden 1826-1837 (*Efterladte Skrifter* III, s. 242); egl.: »kommer måske af». – *Bloksbjerg*: bjerg i Harzen, efter folketroen samlingssted for heksene sankthansaften.
- 29 *Hjertesorg*: Chr. Winthers (1796-1876) dobbelte digt »Hjertesorge: »Hans» og »Hendes» (*Samlede Digtninger* 1860-1872, IV, s. 102-109). – *à propos*: fr.: til sagen, vedrørende denne sag. – *Inclination(er)*: tilbøjelighed, forelskelse.
- 30 *conjugere(t)*: bøje (gram.). – *den bestemt forbigangne*: her om den verbale bøjningsform, der udtrykker den afsluttede handling: perfektum. – *seminaristisk(e)*: nedsett. om at udstille overfladiske kundskaber, som uerfarne seminariestuderende. – *sans façon*: fr.: uden videte. – *engagere(t)*: byde op til dans.
- 31 *flau(t)*: flov, åndløs. – *Alt dette vil jeg give Dig (...)*: og *Vig fra mig Satan (...)*: Matt. 4,9-10.

- 34 *Grimms Eventyr*: »Der Herr Gevatter» fra de ty. forfattere, brødrene Grimms *Kinder- und Hausmärchen* (1812-1815, nr. 42). Eventyret er indeholdt i den da. udgave fra 1821 med samme nr. (42, s. 196-198) under titlen »Hr. Gudfaders»; Fibigers genfortælling afviger stedvis, men ikke væsentligt fra originalen, fx låder hun en kost og en rive skændes, hvor såvel den ty. original som oversættelsen har en kost og en skovl.
- 36 *tarvelig(e)*: som lige netop tilfredsstiller behovet (tarvet); ordet var dengang ikke så nødsættende som nu.
- 37 *vist*: her i bet. sandelig, visselig.
- 38 *Børnerthed*: begrænsning, snæversyn. – *Timelig(e)*: det som hører til i tiden modsat evigheden. – *ijene to Herrer*: Matt. 6,24. – *Helheim*: dødsriget i nord. mytologi. – *Snaadød*: at dø i sengehalmen, dvs. af sygdom eller alderdom.
- 39 *Mundering*: udstusning. – *Tordenskjold*: da.-no. søofficer i Den store nordiske krig 1700-1720.
- 40 *Forsyn(e)*: i alm. religiøs forståelse betegnelse for Gud, opfattet som den mere el. mindre personlige magt, der forsørger mennesket og styrer dets liv i stadig samvirken med den menneskelige frihed. – *Ikaros*: gr. mytologisk figur der fløj for nær solen, så vokset på de vinger, hans far havde konstrueret, smeltede, og han styrtede i havet. – *forborgen(t)*: skjult. – *Ved Baldur (...)*: citat fra A. Oehlenschlägers (1779-1850) *Baldur hin Gods, Nordiske Digte* (1807) s. 159; egl.: »Ved Baldur sammenholdes ene Vålhals Kræft».
- 42 *emanciperede*: frigjorte. – *Herrerens Retigheder*: de juridiske og økonomiske borgerrettigheder, som kun gjaldt mænd. – *Forretninger*: arbejde. – *Et of To*: en af to muligheder.
- 43 *Han freidig løfter (...)*: 2. og 3. str. fra Poul M. Møllers »Studentsang II» (*Efterladte Skrifter* I, s. 112-113); egl.: »Sig rustet til den raske Stride. – at Pigen nu vil med!»: skjult citat fra den i april 1848 udkomne og vidt udbredte soldatervise af Peter Faber (1810-1877): »Dengang jeg drog afsted», hvis 2. l. som bekendt lyder: »min Pige vilde med». – *usurpere*: tiltane sig magt.
- 44 *en vigtig Sag*: da Heiberg giftede sig med skuespillerinden Johanne Luise Pätges, var der en tilsvarende diskussion på Det Kgl. Teater, om Johanne Luise nu skulle tituleres med det fine 'frue' eller det mindre fine 'madam' på plakaten. Teaterchefen henvendte sig til Frederik 6., som afgjorde sagen: »Naturligvis Fru Heiberg. En Kone har sin Mand's Rang» (Johanne Luise Heiberg: *Et Liv, gjenoplevet i Erindringer* (4. udg. 1944) I, s. 152). – *uskatterlig*: som ikke kan skattes højt nok, uvurderlig.
- 45 *O M* (...)*: parodisk omskrivning af H.P. Holsts (1811-1893) mindedigt (1839) ved Frederik 6.'s død, hvis indledende linjer lyder: »O

- Fædreland, hvad har du tabt – din gamle Konge sovet». – *Byfogden*: politimester, underdommer, ofte i mindre byer tillige borgmester. – *interessant*: her nok i det datidige modeords betydning: med dæmønsisk tiltrækningskraft; også: sensationelt, pirrende.
- 46 *Futten!*: lyster. – *Faderhu*, og *maer end Moderarme*: str. 8, l. 6-7 fra »Jeg vil fra hver en syndig Lyst« af H.A. Tinnm (1800-1866); salmen, som ikke står i *Dås*, har Fibiger formentlig fundet i Peder Hjorts *Gamle og Nye Psalmer* (1840); i 3. udg. 1843, som Fibiger ejede, står de citerede l.s. 69.
- 48 *Martensen*, H.L. (1806-1884): teolog, fra 1854 Sjællands biskop, udgav en række prædikensamlinger og hovedværker *Den christelige Dogmatik* (1849). – *en af sine Taler: Prædikener* (1847), VI. prædiken: »Kom ihu at leve!» (citatet s. 84); egl.: »At vove og tage til i Viisdom og Naade, det er at leve!«. – *Kun den er vis (...)*: citat fra Oehlenschlägers *Baldur hiu Gode* (se n.t. s. 40) s. 152; egl.: »Til Maalet stræber Dag og Nat».
- 49 *ti for een*: ti i stedet for en. – *mauvais sujets*: fr. uheldige elementer. – *Frigheden blev Bønderne forkyndt*: stavnsbåndets løsning 1788. – *Arlids Tid*: de tidligste tider.
- 50 *Aand, Kvinde, er intet helt*: myten om de to køns oprindelige enhed og de adskilte halvdeles stadige søgen efter genforening går tilbage til antikken og fremstilles fx i Platons *Symposion* (o. 370 f.Kr.). – *Aladdin(s)*: helt i eventyret »Aladdin og hans vidunderlige lampe« fra den pers.-arab. samling *1001 Nats Eventyr* (o. 900); også kendt fra Oehlenschlägers skuespil *Aladdin eller Den forunderlige Lampe* (1805). – *idelig*: stadig.
- 51 *Offring*: ved de kirkelige højtider, jul, påske, pinse, og ved visse kirkelige handlinger som barnedåb 'offrede' man pengegaver som løn-tillæg til præst og degn. – *Gjendøberne(s)* el. baptisterne: religiøs sekt der bygger på voksendåb; den første da. baptistmenighed blev grundlagt i 1839 i modstrid med lovens dåbstvang, som først blev ophævet i 1857. – *Gaar hen og lærer (...)*: Matt. 28, 19-20.
- 52 *Arvesynden(s)*: kristendommens idé om menneskets nedarvede syndige tilbøjeligheder. – *hildet*: hølét fanget i.
- 54 *Det er vel umuligt (...)*: Matt. 18,7. Der prædiktes i kirken over dette tekststed 22. søndag efter Trinitatis (uge 44), hvilket passer med det tidspunkt (begyndelsen af nov.), hvor Fibiger: renskrev sit manuskript, men ikke med fiktionens tid (marts).
- 55 *Engelens Fald*: Satan var oprindelig en af englene; han blev kastet ned fra himlen, fordi han ikke ville bøje sig for Guds almagt. – *Man skal kjende Træet paa dets Frugt!*: Matt. 7,20. – *Tvedragt*: uenighed, strid.
- 56 *Mythen i Bibelen (...)*: 1 Mos. 3.
- 57 *Der er een Gud*: Claras afvisning af, at Jesus var Guds søn, og af Tre-

- enigheden i det hele taget (det guddommelige opdeling i Faderen, Sønnen og Helligånden), er fra den kristne kirkes synspunkt kærtteri, kendt siden oldtiden fra forskellige gnostiske sekter bl.a. dokeisismen; gnostikerne var mystikere, der gennem ekstatiske og intuitiv indlevelse søgte det guddommelige; doketisterne mente, at Kristus kun tog bolig i menneskesønnen Jesus mellem døb og korsfæstelse, men at Kristus ikke selv var et menneske; ideen om Kristus som en lysstråle, der er udgået fra Gud og atter vendt tilbage til ham, er nyplatonisk; nyplatonismen var en mystisk-filosofisk tænkning grundlagt af den gr. filosof Plotin (203-262), som anså verden for en udstrømning af det guddommelige urprincip »det ene«. – *Om Nogen taler bespotteligt* (...): Matt. 12,32. – *Statsforfatningerne frie*: samtidig med det da. systemskifte var der lignende politiske bevægelser, men med forskellige grader af succes i Frankrig, Tyskland, England og Italien.
- 58 *Skal for Mishagens Skyld* (...): 3. st., l. 4-8 af Grundtvigs: »Er Lyset for de Lærde blot« (1839). – *Hvo som saader* (...): Gal. 6,8. – *Fortættelse*: (guddommeligt) løfte.
- 60 *Jeg er Væien* (...): Joh. 11,25 og 14,6. – *den Mindste i Himmeriges Rige* (...): Matt. 11,11.
- 61 *Naar Du ikke elsker* (...): 1. Joh. 4,20. – *de nyere Ideer(s)*: individets politiske, økonomiske og personlige frigørelse fra det enevældige, patriarkalske standssamfund.
- 62 *Kjøbmanden* (...) *Perle*: Matt. 13,45-46. – *Kun den er vis* (...): citat fra Oehlenschlägers *Baldur hin Gode* s. 152 (se u.t.s. 40); egl. »sikkun, den er viis«.
- 63 *Och ses äg* (...) *bröst!*: str. 4 i digtet »Till en yngling« (1810) af den svenske forfatter Esaias Tegnér (1782-1846); egl. »skämpa för menskors väl / med svärd, med röst«. Tegnér's »svärd« har Fibiger erstattet med en »spen«, hvilket sikrer digtets lyriske subjekt den for sammenhængen nødvendige kønsneutrale form. – *Eine reine Jungfrau* (...) *widersteht*: citat fra den ty. digter Friedrich Schillers (1759-1805) *Die Jungfrau von Orleans* (1801, da. 1813) I, 10 l. 1087-1089; egl. »Eine reine Jungfrau / Vollbringt jedwedes Herrliche« (En ren jomfru formår alt herligt på jorden, når hun modstår den jordiske kærlighed). – *complaisant*: højligt.
- 64 *Der sender Liv og Frugtbarhed* (...): strofe 2, l. 1-3 i Viktor Kristian Hjorts salme »Lovsynger ham, hvis Skabernagts« (*Fosøg til aandelige Sange* 1790-1791, optaget i *Evangeliisk-christelig Salmebog* 1845, nr. 454; citatet er identificeret af lektor, dr.phil. Povl Skårup); egl. »Du sender Liv«.
- 67 *naar En slaar os paa det høire Øre* (...): Matt. 5,39; egl. højre kind. –

- Fanden forlanger en Finger*: spil med ordsproget: Giv Fanden en lillefinger, og han tager hele hånden, jf. *Mau* 1946. – *Cofits Ulyheld*: (1606-1664); righofmester, gift med Leonora Christina, dømt til døden for majestætsforbrydelse.
- 70 *Don Quixote*: (egl. *Don Quijote*) den sp. forfatter Miguel de Cervantes Saavedras (1547-1616) roman fra 1605-1615, hvori helten bekrieger vejrmøller i den tro, at det er fjendtlige kæmper.
- 73 *Mén Tanken selv* (...): digt af Clara Raphael selv.
- 75 *unbefangen*: troskyldig.
- 76 *Genius*: skytsånd.
- 79 *tiene to Herrer*: Matt. 6,24. Der prædikes over dette tekststed 15. søndag efter Trinitatis (uge 37, midten af september), hvilket ikke svarer til fiktionens tid (uge 24, midten af juni). – *Den, som ikke forlader* (...): Matt. 10,37.
- 86 *Vi have seiret*: i slaget ved Fredericia 6. juli 1849. – *Seger først mit Rige*: Matt. 6,33.

Minona

- 89 *Minona*: for nutidige øren et fremmedartet navn, men kendt i samtiden bl.a. fra Baggenses digt »Minonas Frøværrelse« (1797) og Oehlenschlägers »Valrav« (*Digte* 1803); en af Fibigers veninder hed Minona.
- 95 *Ind i de lyse Stuer* (...): str. 16 og 8, l. 1 i Chr. Winthers digt »En Vandrer« (*Samlede Digte* (1860-1872) I, s. 248-249). – *Toldboden*: toldvæsenets bygning, i Kbh. desuden kajen, hvorpå den lå.
- 96 *vist*: et bestemt beløb.
- 97 *Santa Gjertrud* (...): gammelt ordsprog, jf. *Mau*, 2291; den belg. abbedisse St. Gertrud (626-659) var de rejsendes helgeninde, hvorfor forgyldte billeder af hende var anbragt langs vejene, hvor vejr og vind vaskede guldet af. – *Kappe(t)*: gifte kvinders hovedbeklædning i lette stoffer og med pyntebånd til indendørs brug. – *Forretninger*: arbejde.
- 98 *Paroxysme(t)*: raserianfald.
- 99 *trods nogen*: mere end nogen anden. – *skuffe*: narre, bedrage. – *fornemmeligt*: først og fremmest.
- 100 *usurpere(t)*: tilrane med magt. – *Grev von Gleichen*: manden med to koner, en legendarisk ty. figur der siden middelalderen optræder i litteraturen, bl.a. i Goethes drama *Stella* (1776); grev von Gleichen efterlod sin hustru hjemme og tog på korstog, blev taget til fange og

- måtte love en indfødt kvinde ægteskab for at blive befriet; han opnåede siden tilladelse af paven til at gifte sig med hjælpersken og leve sammen med begge hustruer. – *Beshjæmmelse*: skam.
- 101 *Axel Thorsens Vise*: folkevisen om Axel Tordsen og Skøn Valborg (Peder Syv: *200 Viser om Konger, Kemper og Andre* (1695, 4. del, nr. XXIII); visen lå til grund for Oehlenschlägers sorgespil *Axel og Valborg* (1810), der har den citerede strofe som motto, hvorfra Fibiger formentlig citerer. Strofen er visens afsluttende, str. 200; i *Danmarks gamle folkeviser* nr. 475 med titlen »Aslaug Tordson og skøn Valborg».
- 103 *Bistrop*: St. Hans Hospital for sindslidende i Roskilde (ved Bistrup Gård).
- 105 *Jeg kunde gjerne (...)*: str. 19 i Chr. Winthers digt »Hvordan hun er?» (*Samlede Digtinger* I, s. 90); egl. »det blev Digterens Portræt».
- 106 *Kalkbrænderiveien*: formentlig den nuværende Kalkbrænderihavnsgade ved Svanemøllen i København. – *sympathetisk(e)*: sympatisk, medfølelse, væsensoverensstemmende.
- 108 *Moder's Navn er en hellig Lyd*: formentlig en fejlskrivning af første linie i Grundtvigs sang »Moder's navn er en himmelsk lyd» (1838; *Følelshøjskolens sangbog* (1984) nr. 147).
- 109 *Coquette(s)*: koket, inclædende kvinde. – *Velkommen store Mand (...)*: sådanne litier havde flere digtere skrevet ved billedhuggeren Bertel Thorvaldsens hjemkomst fra Italien i 1838, bl.a. Chr. Winther (»Velkommen, o, Mester! tilbage til Norden» i digtet »Til Thorvaldsen») og H.V. Kaalund (»Vær velkommen, Søn af gamle Norden» i digtet »Hilsen til Thorvaldsen»).
- 110 *intet mindre end*: mindst af alt. – *Materie*: emne.
- 112 *Fugl Phoenix*: sagn dyr fra oldgr. digtning; fuglen findes kun i et eksemplar; når den bliver gammel, anbringer den sig på et bål, der enten antændes af solen eller af fuglen selv, hvorefter den genopstår fornyet og forskønnet af asken. – *Gaa, se, og bliv besejret*: en humoristisk fordanskning af Cæsars sejrsmelding efter slaget ved Zela (47 f.Kr.): »Veni, vidi, vici» (Jeg kom, jeg så, jeg sejrede). – *underordnet*: mindre betydeligt. – *Psyche*: i antik mytologi inkarnationen af al ungdommelig kvindelig ynde. – *Amor(s)*: kærlighedsguden i antik mytologi og Psyches elskede. – *der er mig lig*: nemlig som den Eva Gud skabte til Adam, 1 Mos. 2,18.
- 114 *Hun er saa ung (...)*: str. 4 i Chr. Winthers ovennævnte digt »Hvordan hun er?» (se n.t.s. 105). – *glimrende*: strålende.
- 116 *Sten(e)n*: stenvej, overgang over et gæde. – *Parlamentarflag*: hvidt flag der signalerer forhandlingsvilje.
- 119 *Gennemaler(s)*: kunstner der maler situationer fra dagliglivet.
- 122 *Pantheisme*: læren om at Gud er i alt.

- 125 *Oratio pro nobis, sancta Virginia*: lat.: bed for os, hellige Jomfru. – *Kjømpervise(r)*: folkevise med mytisk-heroisk indhold.
- 126 *almindelig*: fælles; henviser til trosbekendelsen, hvori der står: »Jeg tror på Helligånden, en hellig, almindelig kirke» (*Deds*'s tekst- og bønnebog s. 5). – *hvorsvel*: skønt.
- 127 *Du skal elske*: Matt. 22,37-39.
- 129 *Cherubfens*: engel. – *Ingemanns »Blanca»*: B.S. Ingemanns (1789-1862) tragedie (1815, opført på Det Kgl. Teater 1816), citeret V, 1, s. 181; egl.: »I Paradisets Myrthesale. – *Lykkekrands(e)*: ukendt ord, henviser formentlig til en leg. – *Gaaseurt(er)*: fællesbetegnelse for en række kurvblomster som bellis og kamille, hvis blade kan afrives et for et og derved varsle udfaldet af en given sag.
- 131 *indtog*: stemte, påvirkede. – *Baronesse Stampe*: måske dæknavn for baronesse Stampe på Nysø ved Præstø, kendt for at huse Thorvaldsen efter hjemkomsten, jf. bemærkningen om kunstnerens museum s. 135. – *Mahomed*: ældre da. stavemåde for Muhamed. – *Vil Bjerget (...)*: henryder til arab. version af et tyrk. skænteeventyr. Udtrykket bruges om profeten Muhamed, der forgæves forsøger at flytte et bjerg, skønt det siges, at troen kan flytte bjerge (1. Kor. 13,2 og Matt. 17,20); når Muhamed må gå til bjerget i stedet for omvendt, har hans tro ikke været stor nok.
- 132 *det er ikke godt, at Mennesket er alene*: 1. Mos. 2,18. – *den, der har meget*: Luk. 12,48. – *Giv mig dit Hjerte*: Ords. 23,26. – *Idealet*: se n.t.s. 11. – *Pebblingssøen*: sø i Kbh.'s nuværende indre by.
- 133 *Ellefølket*: el. elverfolk, naturvæsener som forlækker almindelige mennesker. – *Anusietie*: eftergivelse af straf. – *bygget sit Huus (...)*: Matt. 7,26.
- 134 *forbrudt sig mod en Lov*: det kristne bud og den juridiske lov der kun anerkender forhold mellem mand og kvinde som ægteskab, når det er velsignet i kirken og autoriseret af myndighederne. – *frasagt sig et Misbrug*: fornuftsægteskabets misbrug af kirken og loven til at sanktionere kærlighedsløse forhold; måske også faderens misbrug af sin myndighed til at bestemme over datterens liv og vælge hendes ægtemand.
- 135 *Ladegaardslemmerne*: beboerne på Ladegaarden, der lå på Nørrebro og siden 1822 husede Københavns subsistensløse. – *Takaðresse*: takkeskrivelse. – *Pharisæerne*: de selvretfærdige; opr. et jødisk parti der bekæmpede Jesu lære som vantro. – *dømmer ikke*: Rom. 14,13. – *Udstillingen*: den årlige forårsudstilling på Charlottenborg i Kbh. – *Pygmalion*: skikkelse fra den rom. digter Ovids *Metamorphoses* X, v. 244-297 (2 f.Kr. – 9 e.Kr., da.; *Forvundlinger*, 1831); i stedet for at finde en kone forelskede billedhuggeren Pygmalion sig i en kvindeli-

- gur, han selv havde skabt, og som Venus hjalp ham med at puste liv i.
 – *Thronaldsens Museum*: bygget 1839-1848 på Slotsholmen i Kbh. til den nyligt hjemvendte kunstners medbragte værker. – *Kunstskammeret*: for museernes tid rum til opbevaring af en (ofte kongelig) samling billedkunst og forskellige mærkværdige genstande.
- 136 *Raket(erne)*: ketsjer. – *hilde*: fange. – *Emanipation*: frigørelse. – *Atheist*: person uden gudstro. – *Pantheist*: person der tror på en gud, som er ét med naturen. – *Nykristen*: tilknyttet en af vækkelsesbevægelserne, f.eks. pietismen. – *Lutheraner*: tilhænger af Luthers lære, som den da. folkekirke bygger på, protestant. – *den almindelige Valgret ligesøvefor Kirken*: retten til sognebåndsløsning, dvs. frit kirkevalg, som var et kardinalpunkt for grundtvigianerne, blev indført i 1855. – *Stavnsbonds Løsning*: ophør (i 1788) af bøndernes juridiske binding til hjemegnen.
- 137 *Guds Rige er ikke af denne Verden*: Joh. 18,36.
- 138 *Chimair(e)*: kilmære, fantasifoster.
- 139 *hvad Abraham sagde (...)*: Luk. 16,26. – *Balles Lærebog*: biskop N.E. Balles *Lærebog i den evangelisk-christelige Religion* (1791), der i et halvt århundrede var obligatorisk læsning i alle da. skoler. – *Katechismus*: lærebog i kristendommens grundsetninger.
- 140 *For den Rene er alting reent*: Tit. 1,15. – *Sacramenterne*: de hellige ritualer, i den lutherske kirke dåben og nadveren.
- 141 *den Fred, som overgaaer al Forstand*: Guds fred, Fil. 4,7.
- 142 *Men aldrig den spædere (...)* *Kys*: str. 6 i A.W. Schack von Staffeldts (1769-1826) digt »Trende Nætter« fra samlingen *Digte* (1804) s. 126; egl. »Dog aldrig«. – *Blufærd*: blufærdighed.
- 143 *Ingemann*: se n.t.s. 129. – *Winther*: se n.t.s. 29. – *Oehenschläger*: se n.t.s. 40. – *Skjoldma*: den nord. amazone, ugift kvinde i oldtiden der bar våben og gik i kamp, undertiden synonymt med valkyrie, jf. n.t.s.11. – *Sigríd med Siøret*: en kongedatter fra »Søklingsagnenes«, i Saxos Danmarkshistorie (o. 1185-1220), 7. bog; Sigríd var så blufærdig, at hun aldrig løftede blikket til nogen af sine bejlere og havde lovet ikke at gifte sig, før en af dem kunne få hende til det; efter at have frelst hendes liv flere gange lykkedes det Øder at demonstrere så stor omhed for hende, at hun så på ham, hvorefter de blev gift.
- 144 *Lad hende gaa (...)*: Oehenschlägers tragedie *Stærkodder* (1812) IV, 3, s. 143; egl: »Skjoldungens Blod er aldrig« og »ringle om din Lærds. – *Skjald*: digter fra vikingetiden. – *Fædrelandet*: de nationalliberales avis (1832-1882).
- 146 *fagre Tid kommet (...)*: skjult citat fra Ingemanns »Storken sidder paa Bondens Tag« (*Morgensange for Børn*, 1837) str. 1, l. 4.
- 147 *philosophiske Systemer*: måske nyplatonismen, se n.t.s. 57. – *Sylphide*: kvindelig skovånd, spinkel kvindeskikkelse. – *Vtes Steen*: en sten,

- middelaldermenneskene troede kunne udrette alle underværker, eftertragtet af bl.a. guldmagerne (alkymisterne). – *Jeg har ingen Lyst* (...): citat fra Oehlenschlägers *Hvoars Saga* (1817) 18. kapitel; egl.: »fare afsted».
- 148 *L'Hombre*: kortspil.
- 150 *Forbud*, her: forvarsel.
- 152 *Den hvide Pige*: formentlig digt af Fibiger selv skrevet til sammenhængen.
- 153 *sympathetisk*: se n.l.s. 106. – *agte Perle*: Matt. 13,46.
- 158 *Distinction(en)*: forskel.
- 160 *Forstaaelse*: indbyrdes, ofte hemmelig kærlighed.
- 165 *rette Ægtefolk*: citat fra det kirkelige vielsestritual. – *Adam Homo*: betyder menneske på hhv. hebr. og lat., men henviser her formentlig til helten i Fr. Paludan-Müllers (1809-1876) episke digt *Adam Homo* (1842-1849), en principløs opkomling og levemand; da *Minona* foregår 1839-1841, er hentydningen til Paludan-Müllers digt en anakronisme.
- 166 *det (...) burde være Et at erkjende og bekjende Sandheden*: man bør ikke mene ét og sige noget andet.
- 168 *pinlig(e)*: pinefuld.
- 169 *forjættede Land*: det land, som Gud gav Abraham og siden gennem Moses lovede de udlændige jøder i Egypten; det lykkes sted, som Gud lover den troende, 1. Mos. 12,7 og 2. Mos. 3,8.
- 171 *Den vilde Falk* (...): str. 6 og 7 i Chr. Winthers digt »Der staaer et Træ -« (*Samlede Digtninger* IV, s. 94); egl.: »kun min Tanke flyve kan».
- 172 *Naalebog(en)*: lille bog med blade af tøj, hvori man kan sætte og opbevare synåle og altså også et spejl.
- 181 *Ingen Ild, ingen Brand* (...): str. 1 i et digt Chr. Winther har oversat fra ty. under titlen »Efter det tydske« (*Samlede Digtninger* II, s. 237). – *Elverhøien*: efter folketroen elverfolkets bolig, som rejste sig fra jorden om natten og sank tilbage ved solopgang. – *bitre Længsels Ild*: str. 20 i Chr. Winthers digt »Hjertesorg – hans« (*Samlede Digtninger* IV, s. 106; citater er identificeret af lektor, dr.phil. Povl Skårup).
- 184 *Styx*: i gr. mytologi floden man måtte sejle over for at komme til dødsriget Hades.
- 187 *Partinet*: fr. på gulvet, pladserne i teatret bag de forreste gulvpladser (parkettet). – *Galleriet*: pladserne på øverste etage i teatret.
- 189 *Som Vedbend* (...): str. 2 i digt nr. 66 fra Chr. Winthers »Til Een«-digte (*Samlede Digtninger* III, s. 142); egl.: »Saa Sorgen ved mit Blod forynges».
- 190 *Prinds Otto af Danmark og hans Samtid* I-II: roman (1835) af B.S. Ingemann. – *den Sang*: i II. del, str. 1-3 s. 204, str. 4-5 s. 206 og str. 6 s. 219; egl. str. 2: »Hvi bærer du Veds, str. 3: »at have den Lysts, række-

- følgen mellem str. 4 og 5 er byttet om: str. 4: »Kort er den Tvangs, str. 5: »slukke og tænde«; str. 6: »som Sneer ved Værnen«.
- 191 *Kreatur*: skabning. – *fjovende*: forlede.
- 196 *den ene Blinde (...)*: Matt. 15, 14.
- 198 *Shawl*: gal.
- 199 *Vit mig den Urt (...)*: Oehlenschlägers *Vævingerne i Miklagard* (1827) III, 1, s. 218; egl. »smertelig og sikkert«. – *Leithe(s)*: i gr. mytologi den glemmens kilde, besøgende til underverdenen måtte drikke af før nedsigningen. – *Men naar der skrives saa (...)* *Englechor*: Grundtvigs *Roskilde-Rim* (1814) s. 44; egl.: »Og naar der skrives saa paa Jord / Da vorder Fryd i Englekors».
- 203 *Feberen*: feber blev på den tid opfattet som en selvstændig sygdom.
- 204 *Døden skal ikke (...)* *Pine*: Åb. 21, 4.
- 205 *smægt(e)*: lide af længsel. – *at forsage Djævelen*: fra trosbekendelsen (se n.t.s. 126). – *Han der gæved over Jerusalem*: Jesus, Luk. 19, 41.
- 208 *begraves (...)*: kirken anså selvmord for syndigt, og indtil straffelovsreformen i 1866 måtte selvmordere ikke begraves i kirkegårdens indviede jord.
- 209 *Assistenskirkegaard*: Fibiger staver (som mange moderne københavnere) fejlagtigt Assistenskirkegården på Nørrebro med et t for meget.
- 210 *Af Malm og Mørke (...)*: Heibergs digt til nytårsdag 1834 »Aarets Drama« IV, st. 4, l. 5-8 (*Poetiske Skrifter* 1862, VII s. 132).
- 211 *Toiletheltinde(s)*: kvinde i stort toilette dvs. pyntet påklædning. – *Don Quixote* (egl. *Don Quijote*): se n.t.s. 70.
- 212 *Skillingen (...)* *Daler*: mindre og større møntenhed; henv. til ordsproget: Den, der er slået til en skilling, bliver aldrig til en daler (*Man*, 8902). – *Førlis*: tab. – *ynkelig(ere)*: medlidenhedsvækkende. – *den, der vil blive Mand (...)*: citat fra Schillers *Don Carlos* (1787, da. 1830) IV, 21, l. 4288-4289.
- 214 *den jo kan løses*: den ikke kan løses. – *Pluraliteten*: flertallet.
- 215 *Complaisance*: fejlighed. – *Indifferentist*: parodisk omformning af »indifferent«, ligeglad. – *Realist*: virkelighedsorienteret, her nedsættende: egoist.
- 216 *Til Graven skulle alle de Døde*: str. 21 i folkevisen »Aage og Else«; egl. »til jorden må alle de døde«, *Danmarks gamle Folkeviser* nr. 90 med titlen »Fæstemanden i Graven«.
- 217 *Hør Paradisets Nattegal (...)*: str. 3, l. 3-4 i Grundtvigs salme »Det kimer nu til Julefests (1817); strofen er udeladt i *Dids* (nr. 76), som kun trykker 9 af 24 strofer, men den er medtaget i P. Hjørts *Gamle og Nye Psalmer* (se n.t.s. 46) s. 148. – *Røveren paa Korsét*: Luk. 23, 40-42.
- 219 *Herre fæls mig*: Matt. 8, 25. – *usagne i Pine*: Luk. 16, 23.
- 222 *Opløsningen paa*: afslutningen af.

- 224 *han gaaer sikker over Vandet*: Mat. 14,25.
- 225 *Naar Hjerter sidder mest beklømt (...)*: str. 6, l. 5-10 i Brorsons salme »I denne søde juletid tør man sig ret fornøjes« (1732), *Dds* nr. 90; egl.: »og knuste hjerter føle bedst / hvad denne store Frydefest«.
- 226 *sammenføie hvad Gud har adskilt*: Mat. 19,6. – *en evig Død*: annihilationsteorien, som i nyere tid er fremsat af fx den ty. teolog Rich. Rothe (1799-1867), går imod den gængse fortabelsestanke, idet det gr. ord for 'fortabelse', der ofte nævnes i NT, også kan oversættes til 'død', 'tilintetgørelse'. Herudfra udvikler annihilationsteorien den forestilling, at syndere i st. f. evig pine idømmes tilintetgørelse. Hele- ne kan dog også forestille sig en slags buddhistisk, nirvanaagtig til- stand.
- 227 *foer ned til de Døde*: fra trosbekendelsen (se n.t.s. 126).
- 230 *Einheria*: enekæmper; i nord. mytologi Valhals krigere der for idræt- tens skyld hver dag kæmper indbyrdes til den ene faldet, hvorefter alle følges tilbage til ælfensmåltidet.
- 231 *Kirken, bygget af levende Sjæle*: måske omskrevet citat fra Grundtvigs salme »Kirken den er et gammelt hus« (1837), str. 3, l. 1-2: »Vi er Guds hus og kirke nu / bygget af levende stene«, *Dds*, nr. 280.
- 232 *(Tves)forand: forbundsfeie*. – *Da byder Vor Herre selv Guds Fred (...)*: str. 7, l. 3-6 i Grundtvigs salme »Velkommen igen, Guds engle små« (1825), *Dds* nr. 81.
- 233 *Bogelad*: led (låge) ved indgangen til en borg. – *Børneret*: retten til at være Guds barn.
- 234 *Eivind Skaldspiller*: egl. *Sandfærdig Krønike* skrevet 1816-1817, publi- ceret i *Efterladte Skrifter I* (se n.t.s. 22 og 27) s. 131-194. – *Baldur*: Balder var i nord. mytologi en kristuslignende figur, den smukkeste, klogeste og bedste af Odins sønner, som dræbtes ved Lokes list; for at bringe ham tilbage fra dødsriget skulle alt på jorden græde, men jættekvinden Tøkk, som var Loke i forklædning, ville kun græde tørre tårer, og så måtte Balder blive i *Helheim*, dødsriget.
- 236 *Hel(s)*: dødsrigets gudinde. – *Válhal*: i nord. mytologi høvdingesalen i gudernes gård, *Asgård*, hvortil Odin hentede faldne krigere til et evigt livs kampe og drikkefest. – *Vor Trio er den Forvisning (...)*: str. 1 i Brorsons salme (1735), *Dds* nr. 484; egl.: »Men den er Aandens Ga- ve«.
- 237 *Tag det sorte Kors (...)*: str. 1 i Grundtvigs salme (1832), *Dds* nr. 207. – *Dagene længtes (...)*: str. 2, l. 3 i Brorsons salme »Her vil ties, her vil bies« (*Sonne Sang* 1765), *Dds* nr. 642; egl.: »dagene længes, vinteren strenges«.
- 238 *den Fred, som Venden (...)*: se n.t.s.141. – *een Retfærdigs Fald*: Luk. 15,7.
- 239 *Indfødsret*: statsborgerskab.

- 240 *Lys i Dødens Nat*: str. 3, l. 1 i Grundtvigs salme »Den nærmer sig, den time forudsate (1851), *Dds* nr. 621; egl.: »lys og liv i dødens nat.
- 244 *Blegrot*: anæmi, blodmangel.